

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น

พระมหาสุพรรณ พิจาร โชติ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามนุษยวิทยามหาบัณฑิต

สาขาวิชามนุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-639-508-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CULTURE CHANGE OF LIFE CUSTOMS IN KHON KAEN PROVINCE

Pramaha Supan Pijarachote

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Anthropology

Department of Sociology and Anthropology

Graduate School

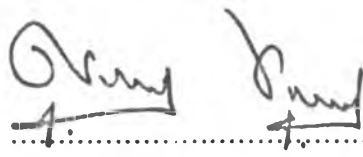
Chulalongkorn University

Academic Year 1998

ISBN 974-639-508-4

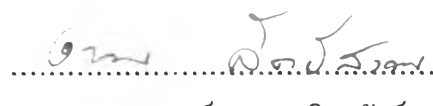
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น
โดย พระมหาสุพรรณ พิจารโชติ
ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. งามพิศ สัตย์สงวน
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ ดร. ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์

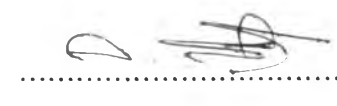
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

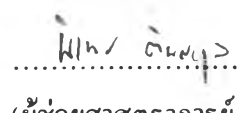

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุพัตรา สุภาพ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. งามพิศ สัตย์สงวน)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเทศ ตินณะกุล)

สุพรรณ พิจาร โขติ : การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น
(Culture Change Of Life Customs In Khon Kaen Province) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.งามทิศ
ศักดิ์สงวน, อ.ที่ปรึกษาร่วม : รศ.ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 320 หน้า ISBN 974-693-508-4

วัตถุประสงค์หลักของวิทยานิพนธ์ ชื่อ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางประเพณีชีวิตใน
ชุมชนจังหวัดขอนแก่น คือ การศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิต 4 ด้าน คือ ประเพณีการ
เกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย โดยมีสมมุติฐาน 8 ข้อต่อไปนี้

1. นวัตกรรมทางวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน
2. นวัตกรรมมิใช่วัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน
3. การติดต่อทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน
4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของ
ชุมชน
5. การกลายเป็นเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน
6. การสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน
7. การศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน
8. การย้ายถิ่น

การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยาและกำหนดเอาบ้านหนองสูงชนสาร ตำบล
หนองสูงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่นเป็นแหล่งวิจัย ซึ่งข้อมูลประจักษ์เหล่านี้ยืนยันว่าสมมุติ
ฐานทั้ง 8 ข้อมีความถูกต้อง ในบทสุดท้ายของวิทยานิพนธ์หลังจากสรุปผลการศึกษาแล้ว ผู้ศึกษาได้
กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ได้พบในระหว่างการวิจัย พร้อมทั้งเสนอแนะทั้งด้านวิชาการและในทางปฏิบัติ
เพื่อใช้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์นี้

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา มานุษยวิทยา
ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิสิต พ.น. สุทธิศักดิ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา งามทิศ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม สัญญาวิวัฒน์

C830746 : MAJOR ANTHROPOLOGY

KEY WORD: CULTURE CHANGE / LIFE CUSTOMS

SUPAN PIJARACHOTE : CULTURE CHANGE OF LIFE CUSTOMS IN KHON KAEN PROVINCE. THESIS ADVISOR : ASSO.PROF.NGAMPIT SATSANGUAN, Ph.D.THESIS CO-ADVISOR : ASSO. PROF. SUNYA SUNYAVIVAT, Ph.D. 320 pp. ISBN 974-639-508-4.

The main purpose of the thesis, Culture Change of Life Customs in Khon Kaen Province, using anthropological methods, is to study causes of changes in such life customs with the following 8 hypotheses

1. Material innovations cause changes in life customs
2. Non-material innovations cause changes in life customs
3. Acculturations cause changes in life customs
4. National economic and social development plan causes changes in life customs
5. Urbanizations cause changes in life customs
6. Communications cause changes in life customs
7. Educations cause changes in life customs
8. Migrations cause changes in life customs

Empirical data from Ban Nongkungthanasan, Tambon Nongkungthanasan, Ampher Phu Wiang, Khon Kaen Province in the Northeastern Part of Thailand confirm all the stated hypotheses. The study concludes with en-counterred problems and interesting recommendations academically and practically.

ภาควิชา..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.....

สาขาวิชา..... มานุษยวิทยา.....

ปีการศึกษา..... 2541.....

ลายมือชื่อนิสิต..... Pramaha Supan Pijarachote.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... Ngampit Satsanguan.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... A. Sunyavivat.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยมีความทราบซึ่ง และใคร่ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนช่วยเหลือ แนะนำ และให้ความร่วมมือในการทำวิจัย

ผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก รศ. ดร.งามพิศ สัตย์สงวน ที่กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และ รศ. ดร. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือ โดยให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างสูง ทั้งยังได้แก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ สุพัศตรา สุภาพ ที่ได้กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ และยังได้ให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเทศ ดินณะกุล ที่ได้กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำที่ดีซึ่งซึ่งเป็นประโยชน์อย่างสูงต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากนี้ ในการเก็บข้อมูลที่สนามวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้านหนองกงชนสาร จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี จึงขอขอบคุณชาวบ้านหนองกงชนสารทุกท่านเป็นอย่างสูง

หากวิทยานิพนธ์นี้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาหาความรู้มากหรือน้อยเพียงใด ผู้วิจัยขอน้อมนุชาพระคุณของบิดามารดา ซึ่งเป็นผู้ให้ชีวิตแก่ลูก และพระคุณของครูอาจารย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันสมัย พระคุณของท่านเหล่านั้นย่อมอยู่เหนือการกล่าวขอบคุณใด

พระมหาสุพรรณ พิจารโชติ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่ 1	
บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย.....	6
-แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม.....	6
-แนวคิดเรื่องพิธีกรรม.....	8
-แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	13
-แนวคิดเรื่องการติดต่อทางวัฒนธรรม.....	15
-แนวคิดเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรม.....	17
-แนวคิดเรื่องนวัตกรรม.....	18
-แนวคิดเรื่องความทันสมัย.....	20
-แนวคิดเรื่องชุมชน.....	22
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24
ตัวแปรการเปลี่ยนแปลง.....	31
นิยามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	32
สมมติฐานการวิจัย.....	32
ระเบียบวิธีวิจัย.....	35
เทคนิคอื่นๆที่ใช้ในการวิจัย.....	36

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 2

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน.....	37
ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน.....	37
-ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน.....	37
-อาณาเขตของหมู่บ้าน.....	38
-ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้าน.....	38
-แหล่งน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน.....	39
-น้ำที่ใช้ในการอุปโภคและการบริโภค.....	39
-การคมนาคมภายในหมู่บ้าน.....	40
-พาหนะที่ใช้ในการสัญจร.....	40
-การติดต่อสื่อสารภายในหมู่บ้าน.....	41
-สถานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน.....	41
-ลักษณะบ้านเรือน.....	50
-ลักษณะบ้านเรือนในอดีต.....	50
-การตั้งถิ่นฐาน.....	53
-ประวัติหมู่บ้าน.....	54
-ลักษณะประชากร.....	59
-อัตราการเกิดการตาย.....	61
-อาหารการกินของคนในหมู่บ้าน.....	62
ลักษณะทางวัฒนธรรมชุมชน.....	64
-ระบบครอบครัวและเครือญาติ.....	64
-ระบบเศรษฐกิจ.....	67
-ระบบการเมืองการปกครอง.....	84
-ระบบการศึกษาและการจัดেলাทางสังคม.....	92
-ระบบการแพทย์และสาธารณสุข.....	94
-ระบบการคมนาคมและการสื่อสาร.....	98
-ระบบศาสนาและความเชื่อ.....	101
-ระบบนันทนาการ.....	118

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 3

ประเพณีชีวิตในชุมชน.....	122
ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด.....	122
-ความเชื่อของหญิงแม่มาน.....	122
-ความเชื่อเกี่ยวกับชาติกำเนิดลูกที่อยู่ในท้อง.....	123
-ข้อละคำหรือจะคำสำหรับแม่มาน.....	123
-การฝากครรภ์.....	124
-เนวกินของกิน (อาหาร)ของแม่มาน.....	125
-ข้อปฏิบัติในกรณีที่หญิงแม่มานคลอดยาก.....	127
-การตัดสายสะดือ (รก).....	128
-การเช็ดความสะอาดเด็กน้อย.....	128
-การสอนกระด้ง (การร่อนกระด้ง).....	129
-การฝังสายสะดือ.....	130
-การเอาลูกกินนม.....	131
-การดูแลโต (ตัว) ของแม่ลูกอ่อนหลังคลอดลูก.....	133
-การอยู่ไฟหรืออยู่กรรม.....	134
-ระเบียบปฏิบัติก่อนเข้าอยู่กรรม.....	136
-การอาบน้ำร้อนของแม่อยู่กรรม.....	137
-การเช็ดนมแม่อยู่กรรม.....	138
-อาหารการกินของแม่ลูกอ่อน.....	139
-การออกกรรม.....	140
-ข้อปฏิบัติต่อเด็กและแม่เมื่อออกกรรม.....	141
-การผูกแขน.....	142
-ข้อปฏิบัติในกรณีที่ลูกร้อง.....	143
-เมื่อเด็กน้อยร้องไห้.....	144
-การเอ็นชื่อเด็ก.....	145
-การป้อนข้าวเด็กน้อย.....	145
สรุปการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเกิด.....	147
ประเพณีการบวชของบ้านหนองกุงธนสาร.....	148
-วิธีบรรพชาอุปสมบท.....	149
-การบวช 2 แบบในเมืองไทย.....	150

สารบัญ (ต่อ)

-ผู้ที่เข้าบรรพชาอุปสมบท.....	150
-ขั้นตอนของการบรรพชาอุปสมบท.....	152
การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการบวชของชาวบ้านหนองกงธนสาร.....	164
-ขั้นตอนการบวช.....	167
-วิธีบวช.....	171
-บทสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้วิจัยกับภิกษุใหม่.....	173
-ระยะเวลาของการบวช.....	195
การจัดพิธีบวช ความคิดและค่านิยม.....	197
-กองบวช.....	197
-การจัน.....	198
-การทำขวัญนาค.....	198
-การแห่นาค.....	199
-ค่าใช้จ่ายต่างๆในงานบวช.....	200
-สถานที่บวช.....	201
สรุปการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการบวช.....	202
ประเพณีกินดอง.....	203
-การเล่นสาว.....	203
-สถานที่เล่นสาว.....	205
-การขอสาว.....	207
-คำดอง.....	209
-การเตรียมตัวก่อนวันแต่ง.....	211
-วันแต่ง.....	214
-การสู่ขวัญงานแต่งงาน.....	216
-การป้อนไข่เสี่ยงทาย.....	218
-การสมมาปุ๋ย.....	219
-การส่งเจ้าหอ.....	220
-สิ่งที่ต้องทำหลังแต่งงาน.....	221
-ข้อปฏิบัติของสามีภรรยาหลังแต่งงาน.....	222
-บทบาทหลังแต่งงาน.....	223
สรุปการเปลี่ยนแปลงประเพณีกินดอง.....	225

สารบัญ (ต่อ)

ประเพณีเกี่ยวกับความตาย.....	226
-ข้อปฏิบัติสำหรับคนใกล้สิ้นบุญ.....	226
-ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศพ.....	227
-การอาบน้ำศพ.....	228
-การแต่งโต (ตัว)ศพ.....	228
-การหิวศพ.....	228
-การรดน้ำศพ.....	229
-เงินใส่ปากศพ.....	229
-การปิดตาปิดปาก.....	229
-การมัดมือศพ.....	229
-การเลี้ยงข้าวศพ.....	230
-คันไค้ 3 ชั้น.....	230
-การตั้งศพ.....	230
-การไค้ตะเกียงบอกศพ.....	231
-หีบศพ.....	231
-พิธีเสน โลง.....	232
-การขอมมาก่อนเอาศพใส่หีบ.....	232
-การสวดมนต์.....	232
-การเอาศพ ไปป่าช้า.....	234
-การหามศพ.....	234
-การงูศพ.....	235
-การหว่านข้าวสารและข้าวตอก.....	236
-การทำดอกไม้จันทร์.....	236
-การปักธง.....	237
-กองฟอน.....	237
-การสวดมาติกา.....	238
-การล้างหน้าศพ.....	239
-การเผาศพ.....	240
-ไม้ข่มเหง.....	241
-การโยนผ้า.....	241

สารบัญ (ต่อ)

-ของที่อุทิศให้ศพ.....	242
-การอ่านประวัติคนตาย.....	242
-วันที่ไม่ควรเผาศพ.....	242
-การเผาในวันต้องห้าม.....	244
-การบำเพ็ญกุศลหลังพิธีเผาศพ.....	245
-การจันเขื่อนคิ.....	245
-การเก็บกระดูก.....	246
-การทำบุญแจกข้าว.....	247
สรุปการเปลี่ยนแปลงประเพณีเกี่ยวกับความตาย.....	250
แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิตในอนาคต.....	251
บทที่ 4	
การพิสูจน์สมมติฐาน.....	254
-สมมติฐานข้อที่ 1.....	255
-สมมติฐานข้อที่ 2.....	259
-สมมติฐานข้อที่ 3.....	267
-สมมติฐานข้อที่ 4.....	269
-สมมติฐานข้อที่ 5.....	274
-สมมติฐานข้อที่ 6.....	279
-สมมติฐานข้อที่ 7.....	287
-สมมติฐานข้อที่ 8.....	292
บทที่ 5	
สรุปผลการวิจัย ปัญหาการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	298
-สรุปผลการวิจัย.....	298
-ปัญหาการวิจัย.....	299
-ข้อเสนอแนะ.....	300
รายการอ้างอิง.....	302
ภาคผนวก.....	309
ประวัติผู้วิจัย.....	320